

BASILICORUM LIBRI LX

VOL. VII

EDITIONIS BASILICORUM HEIMBACHIANAE

SUPPLEMENTUM ALTERUM

RELIQUIAS LIBRORUM INEDITORUM EX LIBRO RESCRIBTO AMBROSIANO

EDIDERUNT

E. C. FERRINI J. MERCATI

ANTECESSOR TICINENSIS BIBLIOTHECAE AMEROSIANAE DOCTOR

PRAEFATIONEM VERSIONEM LATINAM NOTAS APPENDICES

ADDIDIT

E. C. FERRINI

LIPSIAE 1897

JOHANNES AMBROSIUS BARTH
MEDIOLANI, ULRICO HOEPLI

VIRO ILLUSTRISSIMO ET REVERENDISSIMO

ANTONIO CERIANI

AMBROSIANAE BIBLIOTHECAE PRAEFECTO

E. C. FERRINI J. MERCATI

SEPTEM DECENNIA FELICITER EXACTA

GRATULANTUR

P R A E F A T I O .

1. In *Paralipomenis ad Basilica* vir doctissimus C. E. Zachariaeus a Lingenthal lectores monuerat „ne quem vana spes inedita Basilicorum fragmenta in Ambrosiana reperiendi falleret“ (p. 8). Quod vix sperare fas erat, id post obitum optimi viri factum est, ut fragmenta plurima librorum ineditorum in codice palimpsesto, *F*, 106 sup. eiusdem bibliothecae detegerentur. De huius codicis inventione alibi sum locutus¹; eius descriptionem praebuit collega meus J. Mercati.² Secunda codicis scriptura Leonis imperatoris orationes continet; scribendi materia ex quinque anterioribus codicibus parata est, inter quos cum operis praestantia tum foliorum numero longe eminent Basilicorum liber. De his omnibus confer quae disputavit Mercati l. l. Secunda scriptura ad saec. XIII^{um} (vel ad initium saeculi XIVⁱ) est referenda; Basilicorum scriptura ad saec. X^{um} omnino spectare videtur.

2. Huius antiquioris Basilicorum codicis tres fere quartae partes ad nos pervenerunt. Continentur etiam quaedam folia ad Leonis Novellas spectantia, quae, ut videtur, in modum appendicis Basilicorum volumini fuerant adiectae eademque manu perscriptae. Hoc unico volumine opus absolvebatur; nam non integri Basilicorum libri, sed excerpta tantum ex singulis libris in modum eclogae continebantur, ita ut ex quattuor τεύχοις sive voluminibus, unde Basilicorum exemplaria ante scholia adiecta constabant, unum τεῦχος effectum sit. Inde etiam patet quanta operis pars servata sit. Haec autem Basilicorum ecloga codicis nostri scriptori in antiquiore archetypo iam prostabat, ut vel inde colligere licet, quod singulis τεύχοις indices sunt praepositi, in quibus ii omittuntur tituli, qui in ipso corpore desiderantur. Non autem omnino index cum ipso corpore congruit in rubricarum lectione; immo nec raro nec modice differt, ut ex nostra editione liquebit (cfr. etiam *In fragmenta indicis observationes inter Appendices*). Quare fit ut indicis ipsius compositio ei tribui nequeat qui eclogam nostram scripsit.³ Ceterum non est mirandum tantae molis opus in brevius a plerisque fuisse contractum, cum emptores sumptibus parcere studerent. Huc quoque pertinet ecloga lib. I—X Basilicorum laurentiana, quae tamen multo serius confecta esse videtur. Etiam in parisensi codice gr. 1352 loci complures sunt praetermissi.⁴ Sed proprius ad nostrum accedit archetypus ille, unde Venturi versio libri Basilicorum LIIIⁱ fluxit, quam prior edidit Zachariaeus a Lingenthal in *Actis regiae academie scientiarum berolinensis* (1881) et nos in huius nostrae editionis appendice rettulimus. Nam etsi ambrosiani codicis recensio cum venturiana illa non omnimodo conveniat (plura enim fragmenta habet ambrosianus codex, quae apud Venturi desiderantur et contra), tamen ea est operis dispositio ut plane comparanda videatur. Venturi versionem ex textus recensione in brevius contracta manasse, iam vidit Zachariaeus l. l. p. 17; qui tamen non recte coniecit librum LIII^{um} eo facilius posteriore aevo multis praetermissionibus laborasse, quod ius maritimum contineret, in quo nec pauca nec minima fuerant mutata. Videmus enim ex ambrosiano codice totum Basilicorum opus ita fuisse in eclogam redactum; immo liber LIII melius et plenius quam alii complures servatus est. Qui recensionem nostram curavit utilitatem plerumque et rerum usum cottidianum, ut par erat, spectavit; quare ius privatum praesertim et criminum poenas est persecutus; res quae minus in iudiciis frequentarentur et omnia fere quae ad magistratum officia pertinerent, neglegere posse sibi visus est. Cum autem in Codice ambrosiano de locationibus titulus omnino desit, quae sane, ut nemo non videt, inter negotia maxime communia et necessaria sunt, id

¹ *Rendiconti del r. istituto lombardo* 1896 (30. Jan.). Zeitschrift der Sav. Stiftung: Rom. Abth. 1896, p. 329 sqq. ² *Rendiconti del r. istituto lombardo* 1897 (3. Jun.) ³ Cf. Mercati l. l. ⁴ Heimbach *Basil.* VI p. 163, Zachariae v. Lingenthal, *Beiträge zur Kritik u. Rest. der Bas.*, p. 17.

fr. 11. § 14: προφάσει τῶν ἄλλων τῶν ἐξ
ἔθους.

fr. 11. § 17: ἐπὶ τῇ προσθήκῃ.

fr. 29 l. καθ'.

fr. 48: ἀναγκάζομαι τὰ δικαιώματα καὶ τοὺς
δόρους αὐτοῦ [ἀγροῦ] δεικνῦναι: —

fr. 55: ἐπερωτᾶται δίδοσθαι αὐτόν: —

ξγ' (p. 19: est c. 11. C. IV, 49): Ό πράτης μετὰ
παράδοσιν τὸ πραθὲν ἀνδράποδον οὐ δύναται
ἔλευθερῶσαι, ποδὸς δὲ τῆς παραδόσεως δύναται
[ἄλλὰ τῷ ἀγοραστῇ] ἐνέχεται τῇ [ἐπὶ τῇ πρά-
σεως ἀγωγῇ].

c. 14: Ό ἀγοραστὴς τῶν οἰκετῶν καλῶς ἐπε-
ρωτᾷ παραδοθῆναι αὐτοὺς etc.

c. 4 (IV, 51): τῷ δανειστῇ μου οὐδὲν πρό-
κοπα ποιεῖ, ἀλλὰ δύναμαι etc.

c. 1 (IV, 52): ἐπὶ τῷ πράγματι ἀγωγὴν περὶ^η
δεσποτείας ἡ etc.

c. 4: στρατιώτης εἴη: —

TITULUS X.

fr. 1. § 8: οὐ μὴν τυχόν τε καὶ ἔλαφον . . .
ταῦτα . . . ὥστε εἰ καταφρονητικά etc. Ad § 9
in marg.: Γνῶθι κεφ. ἐκ διαλημμάτων (sic, ut vid.).

fr. 14, § 9: καὶ περὶ τῆς ὑγείας τῶν λοιπῶν
ἐπαγγέλλεσθαι. εἰ μέντοι τὸ πάθος εἰδὼς ἐπί-
τηδες σιωπήσει, etc.

Sequuntur haec:

Ο καταφεύγων εἰς τόπον ἄσυλον ἢ βασιλικοὺς
ἀνδρίαντας ἢ ἔνθα πρᾶσιν ἐξαιτῶνται, φυγὰς
οὐκ ἔστιν, ἐπειδὴ τοῦτο [οὐ φεύγοντος διανοίᾳ
ἐποίησεν], εἰ μὴ ἄρα μετὰ τὸ φυγεῖν τοῦτο πέ-
πραχεν: —

fr. 17. § 12.

ιε'. Φυγάς ἔστιν ὁ ἀπελθὼν, δθεν ὁ δεσπό-
της αὐτὸν ἀναλαβεῖν ἢ ἀποσπᾶσαι οὐ δύναται: —

fr. 17. § 13.

Ρεμβός ἔστι μικρὸς φυγὰς καὶ ἐκ τοῦ ἐναν-
τίου ὁ φυγὰς μέγας ὁμβός ἔστιν· κυρίως δὲ
ὁμβός ἔστιν, δις συνεχῶς ἀναιτίως πλανώμενος
καὶ τοὺς κατιόντας εἰς ἀνάνητα πράγματα δαπα-
νῶν βραδέως εἰς τὸν οἶκον ἐπιστρέφει: —

fr. 17. § 14.

Ἐάν τι προσεῖναι τῷ δούλῳ χρήσιμον ὁ πρά-
της διαβεβαιώσηται, τυχὸν ὅτι σπουδαῖος ἢ πορι-
στικὸς, οὐκ εἰς ἄκοντα ἀπαιτοῦμεν αὐτὸν προσεῖ-
ναι, ἀλλὰ μέσως. εἰ μέντοι τὰνατία τῶν δια-
βεβαιώθεντων ἔχων εὑρεθῆ, κινεῖ ὁ ἀγοραστὴς
τὴν ἀναστρέψονταν τὸ πραθὲν ἢ τὴν μειοῦσαν
τὸ τίμημα ἀγωγὴν: —

fr. 18 pr.

Ο εἰπὼν ἄριστον εἶναι μάγειρον τὸν δούλον
χρεωστεῖ μάγειρον ἄριστον παρασχεῖν· ὁ δὲ

[nihil ab eo petitur] propter cetera, quae so-
lent etc.

cogor instrumenta et fines eius [fundī?] ostendere.

promittit eum dari.

Vendor post traditionem mancipium venditum
non potest manumittere, sed ante traditionem po-
test; [venditori autem] tenetur [venditi actione].

Servorum emptor recte stipulatur eos sibi
tradi etc.

creditori meo nullum praeiudicium facit, sed
possum etc.

In versione nihil deest.

non vero quodlibet et leve . . . Versio cetero-
rum non est mutanda.

et de ceterorum sanitate promittere. quod si
vitium sciens consulto reticuerit, etc.

Qui configit in asylum vel ad statuas Cae-
sarum vel ubi se venales postulant, non est fugi-
tivus, quoniam [non fugiendi consilio id fecit], nisi
forte post fugam id egit.

Fugitus est qui eo se contulit, unde dominus
eum recipere vel abducere non potest.

Erro est pusillus fugitus et contra fugitus
est magnus erro; proprie autem erro est is, qui
frequenter sine causa vagatur et tempora in res
nugatorias consumens, serius domum reddit.

Si quam utilitatem servo adesse vendor affir-
maverit, veluti constantem aut laboriosum eum
esse, non ad summum eiusmodi adesse exigimus,
sed modice. quod si contraria eorum quae affir-
mata sint, (servus) habens inventus fuerit, experitur
emptor redhibitoria actione aut quanti minoris.

Qui dixit optimum coquum esse servum debet
coquum optimum praestare; qui coquum simpliciter

μάγειρον ἀπλῶς εἰπὼν καὶ μέσον δίδωσιν. καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν τεχνῶν τὸ αὐτό. καὶ ἐὰν ἀπλῶς εἶπῃ τὸν δοῦλον πεκούλιον ἔχειν, ἀρκεῖ καὶ τὸ ἑλάχιστον ἔχειν: —

fr. 18. § 1. 2.

Εἴσω ἐξ μηνῶν υἱίων ἀριθμουμένων ἀπὸ τοῦ καιροῦ [τῆς πρόσεως ἡ ἀναστρέφουσα] τὸ πραθὲν ἀγωγὴ κινεῖται· η δὲ μειοῦσα τὸ τίμημα ἀγωγὴ εἴσω υἱίου ἐμιαυτοῦ: —

fr. 19. § 6.

Εἰ δέ τι ἐλέχθη ἡ ἐπαγγέλθη, ἕκτοτε ἀριθμεῖται. εἰ μέντοι πρὸ τῆς [πρόσεως γέγονεν] ἡ ἐπαγγέλτις, μετὰ δέ τινας ἡμέρας ἡ ἐπερώτησις, ἐκ τῆς προτέρας αἰτίας παραχρῆμα δύναται κινεῖν: —

fr. 19. § 6. 20.

Ταῖς [ποινα]λίαις ἀγωγαῖς aediliciais ἐνάγονται etc.

(fr. 23. § 6.)

In f.: τὴν ἀναστρέφουσαν τὸ πραθὲν ἀγωγὴν: —

fr. 32: προλέγειν καὶ ἐπερωτᾶσθαι ὁφεῖλει . . . οὐ μόνον ἐνθα ὁγήτον τι προστίθεται, ὡς παῦλος, ἀλλ’ εἰ καὶ γενικῶς etc.

fr. 35: ἐὰν ἀνεν μεγάλης ζημίας οὐ δύναται χωρισθῆναι ἡ διὰ διάθεσιν (?), ὡς . . . ἡ συνοικοῦντες ἀλλ.

fr. 36: καὶ δι’ ἔνα κινεῖται ἡ ἀγωγὴ, τῆς καὶ λοιῆς αὐτοῦ γίνεται ἡ ἀποτίμησις . . . δι’ ἐκάστου, ἡ διατίμησις τούτου, περὶ οὐκ ἔστιν ἡ ζήτησις, σκοπεῖται καὶ πρὸς etc.

fr. 38. § 7: Εἴσι τινὰ πάθη τῶν ἀνθρώπων . . . [ὡς εἰ ἡμίονος] ἔστιν ἐκτεμνόμενος μήτε ἀσθενέστερος μήτε ἄχρηστος γενόμενος καὶ τούτου γὰρ χωρὶς οὐ γονοποιεῖ οὔτε δὲ πάντα τὰ ἐκτεμνόμενα ζῶα ἐμπαθῆ ἔστιν, εἰ μὴ γεγόνασιν ἐντεῦθεν ἀσθενέστερα: —

fr. 38. § 14 in f.: παντὸς πλήθους ἐν τιμήματος πραθέντων, εἰ μὴ ἄρα οὐ δύνανται χωρισθῆναι: —

λη'. ὡς ἐπὶ τραγῳδῶν ἡ μίμων ἡ ἀδελφῶν [οὗτοι] γὰρ οὐ χωρισθήσονται: —

[fr. 38. § 14 fin. 39, 40 pr.]

Ο κύνα ἀγριον εετ.

μ'. εἰς τὸ φερόμενον (sic).

fr. 35: .. ἀμερισμένος (sic) . . . ὅτε ἐλάνθανεν αἰτίου τοῦ φυγάδος ἀγοραστήν: —

c. 3 (IV, 53) .. οὖνται πιστεύεσθαι .. περὶ μέλλοντα ἐπαγγελλόμενον, ἀλλὰ ὅμως διὰ τὴν τοῦ συναλλάγματος πίστιν ἐκ τοῦ etc.

c. 5 (IV, 44). [Η κατὰ] δόλον [πρᾶσις] ἄχρηστος· εἰ δὲ πίστει ἀγαθῆ ἐγενήθη, ἔορωται, ἐν ᾧ μεῖζων ἦν τῶν εἴκοσι πέντε ἐνιαυτῶν ὁ πράτης: —

c. 14: Οὐ δύναται ὁ πράτης ἀνατρέπειν τὴν πρᾶσιν ἐκ τοῦ λέγειν, ὅτι etc. (οὗτοι in cod. pro οὗτοι).

ait etiam mediocrem dare potest. et idem dicendum est de ceteris artificiis. et si dixerit simpli citer servum peculium habere, sufficit et si minimum habeat.

Intra sex menses utiles a tempore venditionis numeratos redhibitoria actio exercetur; actio autem quanti minoris intra annum utilem.

Si vero quid dictum promissumve sit, inde numeratur (tempus). quod si ante venditionem dictum intercesserit, postque aliquot dies stipulatio, ex priore causa statim agi potest.

Poenalibus aediliciis actionibus tenentur etc.

Versio non est mutanda.

praedicere et promittere debet . . . non solum cum specialiter mancipium additur, veluti Paulus, sed etiam si generaliter etc.

Si sine magno incommodo separari non possunt, propter pietatem, veluti . . . vel contubernales.

et propter unum exercetur actio, bonitatis eius fit aestimatio . . . aestimatio eius, de quo quaeritur, inspicitur etc.

Sunt quidam hominum morbi [qui in iumentis non tales habentur, veluti si mulus est] castratus, neque debilior neque inutilis inde factus; nam et praeter id ad generandum non est aptus; neque omnia castrata animalia vitiosa sunt, nisi inde debiliora sint facta.

omni multitudine uno pretio distracta, nisi forte separari non possint.

ut in tragedis vel mimis vel fratribus: [hi] enim non separabuntur.

Canem ferocem etc.

. . . cum lateret fugiti vi vitium emptorem.

existimant . . . de futuris promittens; attamen propter contractus fidem ex continentis si pactum fiat etc.

Per dolum facta venditio inutilis est; sin autem bona fide facta sit, valet, cum maior fuerit vendor viginti quinque annis.

Non potest vendor rescindere venditionem, dicens etc.

TITULUS XIX.

c. 10: ἐκνικῆθῇ τι, αὐτὸς κινδυνεύει etc.

LIBER XXX, TITULUS I.

fr. 33. § 1: εἰς τὴν γυναικα.

c. 8: ἀδεπάνησεν, ἀπει[τεῖσθαι οὐ] δ[ύναν]ται· εἰ δὲ πλονιστέρα γέγονεν, ἐξεστιν ... τῷ ἀνδρὶ: —

c. 10: τὸ γεγονός, οὐδὲ δύναται ὁ τούτον πηρ ἀφαιρεῖσθαι τὰ πρόγματα, οὐδὲ ἐπὶ ἐγ[χλίματι λέγων] ὑπὸ τῆς γαμετῆς [ἀναιρεθῆναι] τὸν νίόν· [κεχώρισται γὰρ ἡ τοῦ ἔγκλιματος αἵτινα] ἀπὸ τῶν δωρεῶν: —

c. 16: τὸ ὠνεακὸν γενέσθαι παρασκευάσῃ, αὐτῷ δὲ παραδοθῶσι τὰ κτήματα, δεσπόζεται αὐτὸς τοῦ ἀγροῦ καὶ δύναται . . . εἰ δὲ ἐκείνη παρεδόθησαν τὰ κτήματα, τὰ διδόμενα μὲν ἐκείνης γέγονεν, cet.

LIBER XXXI, TITULUS II.

fr. 1. § 3 in f.: adde ἐστίν: —

c. 1 (VIII, 8): ἡ ἀλήθεια φανεῖται κινεῖται αὐτὸν ἡ μηδ: —

LIBER XXXII, TITULUS I.

Nov. 12, 11: corr. ἀφίκοντο.

LIBER XXXIII, TITULUS II.

c. 3 (VIII, 51): ἀκολητὴ μηδὲ ὁ λαβὼν καὶ θρέψας ἔσται καταδουλούτω ἐπὶ προφάσει τροφῶν ἐλλί· . . . πατρωνικὰ δίκαια ἐκδικεῖται ἐπ' αὐτὸν . . .

In hac vero editione conficienda id nobis curae fuit, ut codicis textus quam optime fieri posset repraesentaretur, cum de codice et antiquissimo et quod ad partes integre descriptas attinet unico agatur. Errores tamen quosdam tacite corremus, quos ut referremus nulla idonea ratio sua-debat; itacismos praesertim, quibus singulae fere codicis lineae laborant necon non solemnam σ et ω inter se promiseum usum. Cum autem de verbis latinis ad graecam formam redactis ageretur, operae pretium duximus ea diligentissime transcribere. Quod autem ad legis rhodiae capitula pertinet, vide quae inferius monebimus. Coniecturas paucas admodum et maxime necessarias admisi. Graeco textui latinam versionem addidi; quae ut κατὰ πόδας verbum per verbum redderet, salva rerum significatione, curavi. Notas paucas adieci, quae vel codicis errores, vel fontes indicarent, in quibus idem Basilicorum locus servaretur. Scio fore plerosque, qui amplioribus notis opus instructum non esse querentur; eas tamen consulto perstrinxii cum aliis de causis, tum ne operis moles nimium cresceret.

Legis rhodiae capitula post multas dubitationes edenda putavimus. Arbitratus est quidem vir in disciplina nostra facile princeps C. E. Zachariaeus (*Paralipomena* p. 7; cfr. *Geschichte des griech.-röm. Rechts*, 3^a. ed., p. 318. 316) legem rhodiam primitus a Basilicis fuisse alienam. Sed vix probabilem rationem attulisse mihi videtur; nunc vero cum ex antiquissimo libro ambrosiano videamus hanc legem etiam in eclogis seculo IX vel X ex Basilicis confectis contentam fuisse, novo exemplo patet quam fallax sit ingeniosissimi cuiusquam opinio divinatrix! Ceterum ad legem denuo edendam hortabatur ipsius textus barbarica prorsus forma, quae genuinam indolem redolet et a ceteris hucusque cognitis recensionibus longe distat. Eam diligenter referre studuimus, cum ad graecae linguae isauricis temporibus fata illustranda magnopere conferre possit. In hac igitur operis parte etiam itacismos ceteraque orthographiche sphalmata, omnem sermonis inaequalitatem et scabritiem incunctanter rettulimus, ne sub praetextu corrigendi et emendandi singularem aliquem dicendi aut scribendi modum tolleremus.

evicta sit aliqua pars, ipsius periculo id fit etc.

si quidem consumpsit, repeti non possunt; si vero locupletior facta, licet viro . . .

neque potest eius pater auferre res ne si quidem crimen obiciat, dicens filium ab uxore occisum esse; separata est enim criminis causa a donationibus.

emptionis instrumentum fieri curavit, ei autem praedia sint tradita, ipse fundi dominus fit et potest contra uxorem ea detinentem vel contra heredes eius in rem agere; quod si mulieri praedia sint tradita, data quidem eius sunt facta, sed ipse etc.

est.

ut veritas pateat: experiatetur autem eo mater.

sed neque qui suscepit et aluit sibi servum eum faciat sub praetextu alimentorum . . . patroni iura vindicat in eum . . .

4. Textus autem, qui in codice nostro continetur, plerumque bonus correctusque apparat, antiquioremque speciem praesefert, utputa artis vocabula nondum in graecum sermonem translata. Plura tamen propter homoeoteleton ceciderunt, quae singula qualia sint suis locis proponam. Codex ipsa prima manu saepe emendatus est; utrum semel iterumve alia manu correctiones introductae sint necne, incertum manet. Si ceteras Basilieorum recensiones adhibeamus, firmabitur aequa de textus praestantia iudicium. Nam cum in libris XLVI—LII ambrosianus codex saepius cum cod. paris. gr. 1357 conveniat, qui ex antiquo et perbono, ut videtur, archetypo descriptus est, (illo sane quem adhuc Cuiacius libros XLVI—LX continentem tractavit), inde non minimum de lectionis sinceritate ac fide argumentum deducitur. Quod si liber noster passim a lectione vulgo tradita reedit atque eum maiore Basilicorum Synopsis congruit, id eo factum est, quod Synopsis ipsa ex vetustis exemplaribus pendens integrum textum aut certe emendatiorem praebeat. Quod non raro ibi quoque intellegendum est, ubi prima facie mendum inesse videtur; agitur enim de orationis forma apud byzantios recepta (e. gr. in lib. XXIX, tit. I c. 116 habet *A ἵρᾳ καρποῦται*, ut Syn. atque — si ex Fabroti editione quid de eius fontibus conicere licet — Cod. par. gr. 1348: quae constructio apud Theophanem quoque invenienda est), aut de genuinae cuiusdam lectionis corruptela, pro qua serius alia loci sanandi causa substituta sunt. Ceterum admonendi sumus non semel neque iterum tantum librum ambrosianum ad latīnum Digestorum Codicisve textum proprius accedere eiusdemque ordinem in vulgatis Basilicis mirum quantum turbatum referre. Interdum neque admodum raro Digestorum, Codicis, Novellarum (in LX° libro etiam Prochiri) fragmenta in ambrosiano libro reddita inveniuntur, quae in ceteris exemplaribus desunt, ut cuique collationem ambrosiani libri, quae in fine voluminis edita est, perlegenti facile patebit.

Praeterea notandum est passim (in prioribus libris praesertim) pro Novellarum textu Theodori compendium exhiberi vel pro Thalelai *τῷ πλάτει* constitutionis summarium; contra quibusdam libri sexagesimi locis eiusdem *τὸ κατὰ πόδας* (quod in editionibus inter scholia vetera positum est) pro summario exhiberi. Id quoque eo fieri potuisse, quia talis esset genuina Basilicorum scriptura, fateri oportet; cum vero Basilicorum possessores in margine alias versiones describere solerent, quae facile in ipso textu recipi potuerunt, tutius videtur nullum de iis iudicium proferre. Neminem autem extitum puto, qui consilium nostrum collationem integrum libri ambrosiani cum heimbachiana editione instituendi atque edendi non probet. Eam ipse disposui atque recensui, Mercati noster exsecutus est; quantum adsiduitati oculorumque eius aciei debeamus, harum rerum periti iudicabunt. Diuturni laboris fructus non solum in pluribus locis sanatis vel ad meliorem formam redactis consistit, sed in locis non paucis nunc primum restitutis, quos aut deperditos aut nunquam in Basilicis receptos viri docti arbitrabantur.

Scholia quaedam ambrosiano libro addita sunt. Saepius (praesertim in posterioribus libris) Digestorum Institutionum Codicis Novellarum Prochiri loci indicantur, unde Basilicorum textus sumptus est. Plerumque refertur eiusmodi indicatio ad singulorum titulorum rubricas; interdum in ipso corpore singulis capitibus adicitur. In libri XXXVⁱ titulis II° atque III° Codicis versio Anatolio tribuitur; ceterum versionis auctor laudari non solet. Reliqua scholia aut de capitib[us] argumento breviter enarrant (ut in scholiis libri XVIIIⁱ praesertim videre est), aut verba latina graece vertunt (id quod in libro LX° plerumque evenit). Plures notae in margine conspicuae sunt, quarum non semper sensum adsequi potuimus. De his vide ea quae disseruit Mercati *Rendiconti* l. 1.

5. Praeter collationem integrum, cuius ope liber ambrosianus penitus illustratur, locorum verborumque indices, quorum auxilium studiosis deficere nequit,¹ alia in Appendice posui, de quibus nunc breviter dicendum est. Liber primus Basilicorum a Zachariaeo a Lingenthal in opusculo, quod inscribitur *Beiträge zur Kritik und Restitution der Basiliken* (Mémoires de l'Académie Impériale: St. Pétersbourg 1877), nova prorsus ratione restitutus est. Probavit enim vir doctissimus eius recensionem, quae in duobus codicibus parisiensibus servatur (Coisl. 151, Par. gr. 1352) interpolationibus additamentisve omnigenis auctam mutatamque esse. Nam ut de aliis taceam, amplam Thalelai expositionem constitutionum summariorum substitutam esse, non tantum ceterorum librorum exemplo conicere

¹ Verborum index plenior atque observationibus de re philologa praesertim instructus alibi vulgabitur.

licet, sed luculentissimis testimoniis Balsamonis, Michaelis Theodorique in Photium (apud Pitram I. E. G. II 445 sqq.), Synopsis, Basilicorum scholiorum plane evincitur. Omnia istorum testimoniorum consensus illorum codicum, quorum prior longe recentior quam Heimbachius existimavit, alter et recens est et deterioris notae, fidem exsuperat. Certior factus sum olim Zachariaeum de supplemento heimbachiana editionis edendo cogitasse, cum alia tum hanc libri primi restitutionem repetitam contentero. Hoc magistri optatissimi votum libens solvi; notas latine verti atque in commodiorem usum disposui. In notis testimonia allata sunt, ex quibus singulorum capitum restitutio pendet. Fugit me (id quod nunc suppleo) eundem Zachariaeum alibi (*Paralipomena Praefatio*, p. 4) monuisse caput IX^{um} libri I^r (qui unicum amplectitur titulum) ita ex Pitra II 531 posse restitui: *εἰ μὲν ἀθέμιται θυσίαι καὶ θοησίαι κωλυέσθωσαν· ἐλάρια δὲ ἐν τεῖς πόλεσι γινέσθωσαν καὶ σύνοδοι καὶ συμπόσια.* Est const. 4 Cod. I, 11. Latine sic verto: „Illicita sacrificia atque ritus prohibeantur; laeti autem in civitatibus fiant conventus atque convivia“.

Item libri LIIIⁱ latinam versionem Venturi, de qua supra locuti sumus, rursus edendam constitui. Libri LIIIⁱ magnam partem ex codice ambrosiano recipera vimus; cum autem loci complures desiderarentur, necessarium mihi visum est illam quoque versionem addere, ut omnia, quae hodie noscuntur, ad librum restituendum subsidia Basilicorum supplementum praebetur. Notas quasdam ex Zachariaeo latine reddidi, quasdam ipse apposui; ricardiani codicis apographum misit vir humanissimus S. Minocchi, cui gratias agere et decet et libet. De ipsa Venturi versione confer ea, quae Zachariaeus et in Actis Academiae Berolinensis (a 1881) et in Paralipomenis suis disputavit.

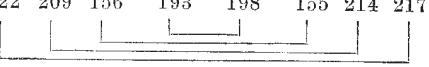
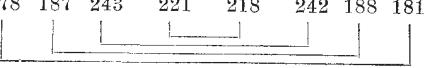
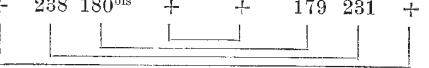
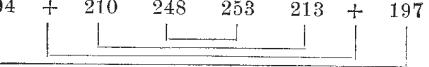
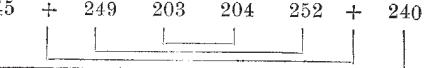
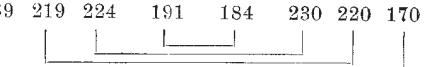
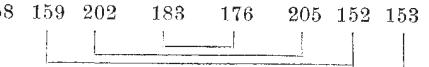
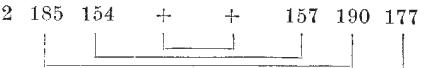
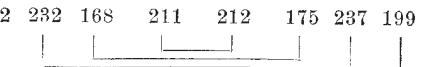
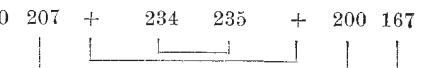
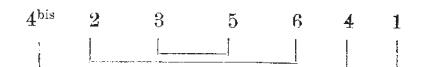
6. Locorum Basilicorum in heimbachiana editione desideratorum segetem satis amplam congettati, quam cum latina versione item publici iuris faciendam statui. Ante omnia ex Cuiacio quae-dam collegi, praesertim ex Commentario ad libros III posteriores Codicis, quae ad notitiam librorum LIII—LIX pertinent, qui in Basilicorum tomo hodie deperdito continebantur: non pauca, ut legenti apparebit, Heimbachius vel non vidit vel neglexit. Deinde quosdam locos codices manu scripti suppeditaverunt, idest Cod. Ambr. L, 49 sup. et Cod. Vallicellianus E 55. Hic liber praeter alia Prochirum auctum continet secundum eam recensionem, quam Zachariaeus noster *vaticana* appellavit, estque — ut idem Zachariaeus in Praefatione Epanagoges animadvertisit — „additamentis variis conspicuus“. Horum addimentorum naturam *αὐτόπτης* penitus cognoscere potui. Sunt fragmenta ex Basilicis sumpta, quorum non minima pars ad libros, qui perierunt, et praesertim ad lib. XVIII pertinet; sed ad unum vel duo fere omnia in Synopsis maiore redeunt.

Plura hausi ex operibus Demetri Chomateni, quorum editio a viro eminentissimo J. Pitra parata post mortem eius in lucem apparuit. Hanc editionem Zachariaeus ipse in Prolegomenis ignoravit. Egregiam locorum vim ex Basilicis eorumque scholiis tam vetustioribus quam recentioribus episcopus et iuris et litterarum peritus in epistulis consultationibusque suis recepit, quorum plures hactenus ignorabantur: eos collegi, notis latinaque versione instruxi; editio enim, cuius mentionem feci, graecum tantummodo textum exhibit.

Alia fragmenta iam ex variis iuris tractatibus Zachariaeus in opere laudato *Beiträge* etc. adunaverat, quae in hoc Supplemento repetenda esse nullus dubitavi. Quod tamen ad locos ex Epanagine aucta desumptos, monendi sumus non semper eos ad litteram Basilicorum textum repraesentare, ut exemplis docemur, in quibus utrumque opus conferre licet.

TABULA A I. MERCATI

confecta qua restitutio quaternionum libri Basilicorum ambrosiani continetur.

Liber II quat. ?	+	201	162	173	170	165	206	+
								
Liber VI—VII q. ι'	222	209	156	193	198	155	214	217
								
Liber VII—VIII (q. $\iota\alpha'$)	178	187	243	221	218	242	188	181
								
Liber IX (q. $\iota\beta'$)	+	238	180 ^{bis}	+	+	179	231	+
								
Liber X—XII (q. $\iota\gamma'$)	+	223	208	171	172	215	216	+
								
Liber XII—XV (q. $\iota\delta'$)	194	+	210	248	253	213	+	197
								
Liber XV—XVIII (q. $\iota\epsilon'$)	245	+	249	203	204	252	+	240
								
Liber XVIII—XIX q. $\iota\varsigma'$	166	+	246	189	186	239	+	161
								
Liber XIX—XXII (q. $\iota\zeta'$)	169	219	224	191	184	230	220	170
								
Liber XXII—XXV (q. $\iota\eta'$)	158	159	202	183	176	205	152	153
								
Liber XXV—XXVI (q. $\iota\theta'$)	182	185	154	+	+	157	190	177
								
Liber XXVI—XXVIII (p. π')	196	179 ^{bis}	164	+	+	163	180	195
								
Liber XXVIII (q. $\pi\alpha'$)	192	232	168	211	212	175	237	199
								
Liber XXVIII—XXVIII (q. $\pi\beta'$) . . .	160	207	+	234	235	+	200	167
								
Liber XXIX—XXX (q. $\pi\gamma'$)	7	4 ^{bis}	2	3	5	6	4	1
								

TABULA QUA RESTITUTIO QUATERNIONUM

Liber XXX—XXXIII q. $\alpha\delta'$	38	39	12	25	30	11	32	33
Liber XXXIII—XXXV q. $\alpha\epsilon'$	61	41	28	23	16	27	46	56
Liber XXXV q. $\alpha\zeta'$	63	227	+	78	71	+	228	70

Quaterniones $\alpha\zeta'$ et $\alpha\eta'$ omnino perierunt.

Liber XXXVIII—XL q. $\alpha\theta'$	52	35	53 ^{bis}	236	233	49	36	51
Liber XL—XLI q. λ'	57	17	26	15	8	29	22	60
Liber XLI (q. $\lambda\alpha'$)	+	+	44	21	18	43	+	+
Liber XLII—XLIV q. $\lambda\beta'$	40	54	24	62	55	31	48	47
Liber XLIV (q. $\lambda\gamma'$)	+	86	+	76	73	+	79	+
Liber XLIV (q. $\lambda\delta'$)	+	66	91	68	65	90	67	+
Liber XLIV—XLVI (q. $\lambda\epsilon'$)	10	9	+	45	42	+	14	13

Quaternio $\lambda\zeta'$ desideratur.

Liber XLVIII—L q. $\lambda_s\zeta'$	241	82	229 ^{bis}	91 ^{bis}	89	225	83	244
Liber L—LIII q. λ' [η']	226	92	87	88	93	94	88 ^{bis}	229
Liber LIII—LIV q. $\lambda\theta'$	69	80	77	+	+	72	85	64
Liber LIV q. μ'	20	37	50	58	59	53	34	19
Liber LIV—LVIII q. $\mu\alpha'$	81	250	+	74	75	+	251	84
Liber LVIII—LX q. $\mu\beta'$	95	112	121	120	125	124	117	102
Liber LX (q. $\mu\gamma'$)	99	+	+	100	97	+	+	98

